

СТИХОТВОРЕНИЕТО „ФΘΟΡΑ“ НА ГРЪЦКАТА ПОЕТЕСА КИКИ ДИМУЛА И НЕМСКИЯТ МУ ПРЕВОД

Лилия Рагославова

Преводът в съвременното чуждоезиково обучение

Преводът е една от изпитаните и ефективни възможности за преодоляване на езикови бариери. Банално, но факт. Съвременното състояние на обществото изисква отлично подготвени преводачи (писмени и устни), които притежават не само задълбочена и обхватна езикова, но и социокултурна компетентност. На ХАЛМА конференцията „Преждаща Европа“ (15–19 април 2010 г.) Ана Димова, споделяйки опита си като преподавател в магистърски програми „Транслатология“ на Великотърновския университет и „Превод и интеркултурна комуникация“ на Пловдивския университет посочва: „И в двата случая обаче студентите в никакъв случай не се интересуваха от проблемите на художествения превод; целта на магистърските им програми е да ги направи гъвкави за пазара на труда в областта на бизнеса, туризма, техниката.“ Това е напълно разбираемо, тъй като в съзвучие с търсенето, студентите предпочитат да се профилират в области, в които биха имали по-голям шанс за бъдеща професионална реализация. Това предопределя мотивацията им да съредоточат усилията си върху преводите на икономически, технически, официално-делови текстове и рекламни материали. Така, извън ползрението на бъдещите преводачи, остава един също много значим вид превод – преводът на художествени текстове. Отворен е въпросът защо художественият превод не е толкова привлекателен за студентите? Причините вероятно са много и комплексни. От една страна влияние оказва фактът, че преводът на художествени произведения, въпреки че е трудоемък и изисква изключителна прецизност и креативност, е икономически непривлекателен. От друга страна, трябва да се има предвид и обстоятелството, че с оглед недостатъчния хорариум часове за практически занятия по превод, студентите

не се чувстват подготвени да превеждат художествени текстове – нямат необходимото самочувствие и нужната мотивация.

Въпросът: „Какво е искал да ни каже авторът?“, определен от Ана Димова като „абсурден“ (Димова 2005: 26–27), е основополагащ при художествения превод. „Каквото авторът е искал да каже, той го е казал. За нас е възможно да отговорим единствено на въпроса, как ние сме разбрали казаното респ. мисленото. Като казвам ние, имам предвид най-вече преводачите.“ (Димова 2005: 27).

Огромна е отговорността на преводача. Според Димова: „Епохата на „свещения оригинал“ остана в далечното минало, свещеният оригинал бе детрониран и на трона се възкачи негово величество преводачът, който има правото да реши какво да превежда, как да превежда и дали изобщо да превежда.

Четейки текста на оригинала, преводачът трябва не само да го разбере в съответствие със своя хоризонт, но и да направи възможно разбирането му от страна на читателя на превода. Нормалният читател на преводи очаква от превода на първо място той да премахне езиковата бариера. Но едва ли осъзнава, че езиковата бариера е същевременно и културна бариера, тъй като езиковата общност, в която текстът на оригинала е служил на комуникацията, същевременно е и друга културна общност, чиято „другост“ по разнообразни начини се отразява върху езика.“ (Димова 2005: 27)

Възниква естественият въпрос: Възможно ли е студентите да бъдат научени да превеждат или преводът е по-скоро дарба и интуиция, които трудно се поддават на овладяване? Логичен е и въпросът доколко трябва да се съобразяваме с реалния пазар за даден вид превод и не е ли по-смело и дори благородно да изберем нелекия път да превеждаме в една трудна сфера, но знаейки, че от нашите усилия до голяма степен зависи рецепцията на определен автор и дори определена литература?

Паралелно с това пред студентите трябва да се очертае перспективата, че един добросъвестен превод на художествено произведение би допринесъл много със средствата на езика-цел да бъде предадено това, което в определен момент е вълнувало езиковата общност на изходния език.

Как да обучим студентите да превеждат правилно? Как да им обясним каква свобода могат да си позволят при превода? Как да запазят стила на автора? Колко преводни редакции трябва да направят, за да представят максимално еквивалентен на оригинала превод?

Отговорите на всички тези въпроси са твърде относителни. Факт е, че въпреки всички неясноти и трудности, не само е възможно да се преподава превод, а е изключително ценно студентите да свикнат още в началната фаза от обучението си да превеждат. Как се става добър преводач? Кой е решаващият фактор: опитът или талантът?

„Интуицията рядко е предмет на обсъждане в теорията на превода. Изисква се обикновено същинският превод да се предшества от фаза на анализ на текста, но този анализ обикновено е рационален, обясняващ. Съществува обаче опасността, ако анализираме текста, като само го разчленяваме на съставните му части, като правим един вид дисекция, в резултат да получим труп. И после – при втората фаза на ревербализация – колкото и да се мъчим да конструираме от съставните части живо тяло, ще се получава труп. Така че първата фаза на рационален анализ трябва да се предхожда от фаза на интуитивна рецепция, или казано по-просто: вчитане, вживяване в цялостния текст, без да се съсредоточаваме върху отделни думи и изрази, да се опитаме да обхванем смислови единства, а не формални. Едва тогава рационалният, обяснителният анализ не би имал смъртоносно въздействие.“ (Димова 2005: 28).

Безспорно интуицията заема важна роля при превода. От съществено значение е интелигентното четене на текста. Добросъвестният преводач трябва да умее да чете текста не като обикновен реципиент, а да вникне във всяка дума и всеки нюанс от изходния текст, да долови както казаното „между редовете“, така и това, което авторът казва, когато пропуска нещо.

„Не бихме разбрали из основи удивителното явление език, ако не разберем, че говоренето се състои най-вече от премълчавания:...

Всеки народ не казва някои неща, за да може да каже други, защото да се каже всичко е невъзможно. На това се дължи невероятната трудност на превода: там се налага на един език да кажеш

именно онова, което този език обича да премълчава.“⁴¹ (по Димова 2005: 29–30).

Близостта в социокултурното развитие на българи и гърци улеснява преводния процес. Същевременно в миросгледа им съществуват редица културни различия. Преводът трябва да отразява адекватно всички тези особености.

Преподавателят не може да научи студентите да превеждат по интуиция, но може да допринесе за подобряване на чуждоезиковата и социокултурната им компетентност. Чрез подбора на подходяща тематика на изходните текстове, съобразени с нивото на владееене на езика, той може да провокира интереса и мотивацията им.

Преводът на поезия в обучението по новогръцки език

В обучението по новогръцки език се отделя съществено място на упражненията, свързани с превод. Развитието на уменията за превод на художествени произведения следва да бъде подкрепено от работата с автентични текстове. Темите, заложенни в началния етап на учебния процес, обикновено са изключително познати (семејство, работа, ежедневиe, свободно време, почивка и т.н.). В първоначалния етап на изучаване на езика това е неминуемо, но при преминаване към по-високо ниво в обучението е препоръчително подборът на текстовете да включва и оригинални художествени текстове, чрез които студентите да надградят лексикалните и граматическите си знания и да повишат социокултурната си компетентност. Това води до придобиване на увереност в способностите им да се справят с оригинален текст: да четат непознат текст самостоятелно, да вникват в него, да дискутират, да създават сами текст и т.н. Използването на аудиозаписи на автентични художествени текстове в занятията по превод води до по-лесно усвояване на интонацията, ударенията на думите, естественото звучене на текста.

Според скопос-теорията на К. Райс и Х. Фермеер преводът е преди всичко практическа дейност, а както е известно, голяма част от успеха на всяка дейност зависи от желанието за постигане на резултати. Използването на съвременни аудиовизуални средства в обучението допълнително мотивира студентите.

Считам, че за целите на обучението по новогръцки език, подходящ автор, който да бъде разглеждан в часовете по превод на художествени текстове, конкретно на поезия, е Кики Димула. Нейни стихове могат да бъдат интегрирани и в обучението по практически новогръцки език, тъй като това ще разнообрази жанровата тематика.

Разглеждането на творби на Димула е напълно в съзвучие с актуалността на авторите, включени в обучението. Нейни стихотворения от години се изучават в средните училища в Гърция. Тя е сред най-обичаните от младото поколение автори. „Най-голямата жива гръцка поетеса“² (Dimula 2008: 111) напълно отговаря на предизвикателствата на XXI век. Нейни стихове и интервюта са налични онлайн.³ Различни мероприятия, посветени на творчеството ѝ, също са отразени в онлайн издания и форуми⁴.

Димула е родена през 1931 г. в Атина, в обикновено семейство. В периода 1949–1973 г. е служител на Националната банка на Гърция. Омъжва се за поета Атос Димула през 1952 г. Имат два деца. Василики Раду, известна като Кики Димула, публикува първата си стихосбирка „Ποιήματα“ през 1952 г., когато е едва двадесет и една годишна. Следват стихосбирките „Ερεβος“ (1956), „Ερήμην“ (1958), „Επί τα ίχνη“ (1963), „Το λίγο του κόσμου“ (1971), „Το τελευταίο σώμα μου“ (1981), „Χαίρε ποτέ“ (1988), „Η εφηβεία της λήθης“ (1994), „Ποιήματα“⁵ (1998), „Ενός λεπτού μαζί“ (1998), „Ηχος απομακρύνσεων“ (2001), „Χλόη θερμοκηπίου“ (2005), „Συνάντηση, Γιάννης Ψυχοπαίδης, Κική Δημουλά“⁶ (2007), „Μεταφερθήκαμε παραπλεύρως“ (2007), „Τα εύρετρα“ (2010).

Поетесата е отличена с редица награди: Втора държавна награда за поезия – за стихосбирката „Το λίγο του κόσμου“ (1972); Първа държавна награда за поезия – за стихосбирката „Χαίρε ποτέ“ (1989); Награда на фондация „Κостас и Елени Урани“ – за стихосбирката „Η εφηβεία της λήθης“ (1997); за цялостното си творчество е удостоена с: Награда на Атинската академия на науките (2001)⁷, Европейска награда за литература⁸ (2009), Голямата държавна награда за литература (2010).

Тъй като произведенията ѝ са преведени на различни езици (английски, френски, немски, италиански, испански, албански и др.),

на студентите, владеещи повече от един чужд език, може да се постави задача да съпоставят преводи на едно и също произведение на различни езици.⁹

Свои избрани стихове Кики Димула чете на подходящ музикален фон онлайн. Слушането на рецитал на стихове от самия автор също би разнообразило традиционния начин за преподаване на поезия и превод. На студентите могат да се поставят различни задачи, свързани с възприемането на текста, който са слушали в оригинал: да попълнят липсващи думи; да изберат верен отговор от зададени; да отговорят на въпроси, съгласно текста; да използват текста като отправна точка за провеждане на дискусии по теми, визирани в конкретното стихотворение; да влязат сами в ролята на преводачи и режисьори, като подготвят презентация, която включва превод на стихотворение, придружен с подходяща музика, картина и т.н.

Творбите на Димула представляват интерес не само от поетична гледна точка, но и като илюстративен материал за преподаване на конкретни граматични категории. Включването на нейни произведения в упражненията за превод би било полезно в съпоставителен езиков план. Могат да бъдат разгледани както различни преводачески решения на лексикално и синтактично равнище, така и да бъде обоснован изборът на различни преводни варианти. При по-задълбочен анализ могат да се изведат особености в съпоставителен план между гръцки език и немски език.

Стихотворението „Φθορά“ и немският му превод

Стихотворението „Φθορά“ от стихосбирката „Ερεβος“¹⁰ е подходяща илюстрация на гореизложеното. Преводът на немски език „Verfall“ е от „Plötzlich wurde ich hellhörig“ (2008) и е на Дади Сидери-Шпек.

Първият проблем при превода възниква още в заглавието. Съществителното име „φθορά“ фигурира в Гръцко-българския речник¹¹ с пет значения. Трудността произтича от факта, че преводът трябва да предаде постепенността, заложена в етимологията на гръцката дума¹². Ако за съпоставка разгледаме немския превод, ще видим, че избраният от Сидери-Шпек вариант – „Verfall“ отразява именно постепенното разпадане¹³.

Глаголът „απορροφώ“ концентрира в себе си голяма сила. В Гръцко-българския речник¹⁴ са посочени следните значения: „1. „погльщам“; „изсмуквам“; 2. физ., хим. абсорбирам; 3. прен. погльщам, потъвам (в мисли, мечти и пр.)“. Немският еквивалент на превод – „aufsaugen“ съответства на гръцкия глагол „απορροφώ“ – „mit großem Eifer aufnehmen“¹⁵.

Както в гръцкия оригинал, така и в немския превод, е запазен деятелният залог. По този начин акцентът е върху вършителя на действието, а не върху резултата.

При предстоящ подробен сравнителен анализ ще бъде разгледано съчетанието „Στίχος εὐρωστος κι ωραίος“ и съответния му превод на немски език – „Ein schöner Vers voller Kraft“. Буквалният превод на български език е: „Стих здрав/силен и хубав“.

Ще се обърне внимание и на съществителното име „χαμός“, което в първа строфа на стихотворението е преведено със съответствието на „φθορά“ – „Verfall“, вместо да бъде предпочетен друг еквивалент.

В третия стих прилагателното име „μισός“ е преведено като „unvollendet“. Справката в речниковата статия показва, че като трето значение на думата (освен половин), е посочено и недовършен: „αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει διακοπή στη μέση, πριν φτάσει στο τέλος του“¹⁶.

Нулева е еквивалентността в немски език при превода на „μονάχος“.

При превода на съществителното име „νοσταλγία“ трябва да се вземат под внимание двете значения на думата, посочени в Гръцко-немския речник¹⁷: „1. (πόθος για κάτι το αγαπημένο) Sehnsucht 2. (αθυμία, μελαγχολικό συνάισθημα) Nostalgie“. Д. Шпек е предпочела превод, който предава първото значение на думата.

Настоящият доклад маркира опорни точки на предстоящо позадълбочено изследване на стихотворението в съпоставителен план (гръцки език и немски език). За пълнота на проучването може да се включи и българският език.

Извод

Съвременното чуждоезиково обучение е изправено пред предизвикателството да направи художествения превод желана и предпочитана дисциплина. Проблемите, с които ще се сблъскат бъдещите преводачи по гръцки език, налагат задълбочаване на работата с автентични художествени текстове. Това ще повлияе положително на учебния процес, тъй като студентите ще се научат да използват не само традиционните двуезични речници, но също така синонимните, антонимните и тълковните; ще подобри знанията и уменията им за четене и слушане с разбиране, говорене и писане. Автентичните художествени текстове могат да бъдат база за преподаване на граматика чрез функционално-комуникативния метод. Системната работа с оригинални текстове ще формира увереност у обучаемите да се справят с този вид превод. Използването на съвременните аудио-визуални средства в часовете ще предизвика траен интерес у студентите. Те ще приложат на практика знанията, получени по дисциплините, свързани с теорията на превода. Това би могло да провокира креативността им и дори да ги подтикне към собствено творчество.

Работата им с оригинални художествени текстове ще помогне да се научат да анализират изходния текст, като вземат под внимание авторската интенция, а не като заменят механично думи от езика-източник в езика-цел. Важно е да осъзнаят отговорността си като бъдещи преводачи и да могат да претворяват дадено произведение в нови езикови и социокултурни рамки, но запазвайки лоялност както към автора, който превеждат, така и към читателите, а не на последно място и към самите себе си като преводачи. Те трябва да придобият навика и да развият уменията да превеждат добросъвестно, отчитайки особеностите на изходния текст и прилагайки индивидуалните си умения.

„Ако някой желае да пренесе даден литературен шедевър на друг език, той има едно-единствено задължение, а именно: да възпроизведе с абсолютна точност целия текст и нищо друго освен текста. Терминът „буквален превод“ е тавтологичен, тъй като всяко друго нещо всъщност не е превод, а имитация, адаптация или пародия.“¹⁸ (по Вълчева 2009: 364).

Преводът на художествен текст, конкретно на поезия, изисква преводачът да долови светоусещането на автора, чиито творби пре-

вежда, да се „слее“ с него, да заживее в неговия поетичен свят. Автор, който провокира силни мисли, чувства и вълнения, е Кики Димула, а творчеството ѝ дава възможност за задълбочен анализ и актуален превод.

БЕЛЕЖКИ

¹ Цитатът е от есето „Блясък и нищета на превода“ на Хосе Ортега и Гасет. Цитираният превод е на Ана Димова.

² В послеслова си Д. Сидери-Шпек определя К. Димула като „die bedeutendste lebende Dichterin Griechenlands“. Преводът на български език е мой, Л. Р.

³ Вж. www.youtube.com

⁴ Вж. уебсайтовете на вестниците „Καθημερινή“, „Βήμα“, „Αυγή“, на Гръцката фондация за култура в Германия и др.

⁵ Изданието включва всичките ѝ стихосбирки с изключение на първата – „Ποιήματα“.

⁶ Антология със 73 илюстрации на Янис Психопедис.

⁷ От 2002 г. е редовен член на Академията, с което става третата жена академик в историята ѝ.

⁸ Prix Européen de Littérature.

⁹ Вж. Радославова 2011. Опитът за сравнителен анализ на оригинал на гръцки език и превод на немски език, презентирани от Л. Радославова на конференцията „Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока“ през 2009 г. и публикуван през 2011 г., намери последовател в лицето на Величка Симонова-Гроздева, която в статията си в настоящия сборник разглежда гръцки оригинал и съответните преводи на немски език.

¹⁰ Излиза за първи път от печат през 1956 г. Второто издание е през 1990 г.

¹¹ Гръцко-български речник, с. 969.

¹² Вж. значенията, посочени в речника на Μπαμπινιώτης, с. 1903.

¹³ Wahrig, с. 1298.

¹⁴ Гръцко-български речник, с. 194.

¹⁵ Wahrig, с. 223.

¹⁶ Μπαμπινιώτης, с. 1116–1117.

¹⁷ PONS, с. 400.

¹⁸ Твърдението е на Владимир Набоков.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Ексерпирани източници

Dimula, 2008: K. Dimula. Plötzlich wurde ich hellhörig. Gedichte und ein “Mythos”. 1. Auflage. Übersetzt von Dadi Sideri-Speck. Lektor: Niki Eideneier. Romiosini Verlag, 2008. S. 9-10.

Δημουλά, 1998: Κ. Δημουλά. Ποήματα (Συγκεντρωτική έκδοση). Ίκαρος, 1998. σ. 20–21.

Речници

Гръцко-български речник, 2004: Гръцко-български речник. Второ преработено издание. „МАГ - 77“, 2004.

PONS, 2004: Kompaktwörterbuch. Neugriechisch-Deutsch. Deutsch-Neugriechisch. Bearbeitet von Dimitrios Karagiannakis. Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 2004.

Wahrig, 1994: G. Wahrig. Deutsches Bertelsmann Lexikon Verlag Güterloh / München, 1991. Verlag Abagar / V. Tirnovo, 1994.

Μπαμπανιώτης, 1998: Γ. Μπαμπανιώτης. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε. Αθήνα, 1998.

Μονογραφии

Генцлер, 2000: E. Генцлер. Съвременни теории за превода. В. Търново, Пик, 2000.

Лилова, 1981: A. Лилова. Увод в общата теория на превода. София, 1981.

Albrecht, 1998: J. Albrecht. Literarische Übersetzung. Geschichte - Theorie - Kulturelle Wirkung. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1998.

Albrecht, 2004: J. Albrecht, Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Dorothee Rothfuß-Bastian - Herausgeber. Übersetzung – Translation – Traduction. Neue Forschungsfragen in der Diskussion. Festschrift für Werner Koller. Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2004.

Kadric, 2005: M. Kadric, Klaus Kaindl, Michèle Kaiser-Cooke. Translatorisch Methodik. Basiswissen Translation 1. Facultas, Wien, 2005.

Koller, 1992: W. Koller. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 4. völlig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, Wiesbaden: Quelle und Meyer, 1992.

Schreiber, 1993: M. Schreiber. Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. Gunter Narr Verlag Tübingen, 1993.

Snell-Hornby, 2006: M. Snell-Hornby, Hans G. Höning, Paul Kußmaul, Peter A. Schmitt (Hrsg.). Handbuch Translation. Zweite, verbesserte Auflage. Stauffenburg Verlag, 2006.

Wilss, 1996: W. Wilss. Übersetzungsunterricht. Eine Einführung. Begriffliche Grundlagen und methodische Orientierungen. Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1996.

Доклади в сборници

Вълчева, 2009: Др. Вълчева. Стефан Гечев – голям преводач или голям популяризатор на гръцката поезия? – В: Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока IV. Велико Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2009, 363–370.

Димова, 2005: А. Димова. Какво ни „казва“ текстът (sagen – meinen – verstehen). – В: Сборник от колоквиума по повод 70-годишнината на професор Хилмар Валтер, почетен доктор на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Съставители: Мария Димитрова, Людмила Иванова, Антон Гецов. Велико Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, 25–35.

Радославова, 2011: Л. Радославова. Das Gedicht „КАΠΟΙΕΣ ΝΥΧΤΕΣ“ und seine deutsche Übersetzung. В: Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока IV. Велико Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2011, 326–341.